

CSOBÁDY CSILLA

A PROJEKTMÓDSZER ALKALMAZÁSA A HELYNEVEK OKTATÁSÁNÁL¹

Cikkemben néhány előzetes kutatás (Csobády, 2018, Csobády, 2020, Csobády, 2022) eredményeit foglalom össze, kiemelve az utolsó munkában felvázolt módszertani lehetőségeket, melyek az oktatás modernizációját, gyermekközpontúságát segíthetik elő. A nyelvtanórákban rejlő lehetőségekből a helynévoktatást helyezem fókuszba. A helynevek kutatását a projektmódszer segítségével javaslom megvalósítani, az egyes fázisok ajánlott lépéseit leírva, melyek a használat során korosztály-, iskola- és helyszínspecifikusan variálhatók.

SZAKIRODALMI ÁTTEKINTÉS

A HELYNEVEK

Ahogy a tulajdonneveknek általánosan, úgy a helynévnek is legfőbb szerepe az azonosítás. Amiben különbözik mégis a többi tulajdonnévtől, az az, hogy „nem közvetlenül a világot képezi le, hanem a világról való tudásunkat” (Hoffmann–Rácz–Tóth, 2018, 158). A helynevek kategóriáit a Hoffmann-féle tipológia alapján Bauko (2015, 54–55) írja le könyvében: a fő kategóriák közé a víznevek, vízparti helyek nevei, domborzati nevek, tájnevek, határnevek, lakott területek nevei és az építménynevek tartoznak.

A NÉVTAN OKTATÁSA

A tulajdonnév-használat a hétköznapjainkhoz tartozik, identitásunk része, ezért érdemes lenne jobban bevonni az oktatásba. Nemcsak a jelen miatt fontos: a nevekben fellelhetjük történelmünket, kapcsolatunkat a társadalomhoz, mely szintén meghatároz minket (I. Szabó, 2006, 28; Hoffmann, 2015, 20; Bauko, 2019, 49–50; Bauko, 2021, 44).

Jelenleg az oktatásban csak egyes témakörökhöz kapcsolódóan merülnek fel névtani jellegű gyakorlatok, amit leggyakrabban a csekély óraszámmal magyaráznak. Így viszont fennáll a probléma, miszerint az onomasztikával kapcsolatos ismeretek nem fonódnak össze, nem épülnek egymásra (Kecskés, 2018, 17–21). Szlovákiában ugyancsak kiaknázatlan területet ölel fel a névtan, pedig a sok egyéb mellett itt a pszichológiai jelentősége is erős, kisebbségi környezetben az anyanyelvünk használatának mikéntjével kell, hogy foglalkozzanak a diákokat, kell, hogy ismerjék a használati lehetőségek okait, folyamatait, változásait, hatásait.

Egyik lehetőség az összefüggő tudás kialakítására a névtani gyűjtések alkalmazása, melyek során jó kapcsolatot építhet ki a diák az őt körülvevő közösséggel: az osztálytársakkal, iskolatársakkal; a családjával, a faluközösséggel, ahol a kutatást végzi. Gazdagítja nyelvkincsét, tudatosítja, hogy milyen élvezeteket nyújt az anyanyelvvél való munka, erősödik azzal a kapcsolata. Gyökereik megismerésével, azokhoz való viszony mélyítésével szárnyakat adhatunk diákjainknak (vö. Vörös, 2015).

A PROJEKTMÓDSZER

A projektmódszer még napjainkban is újszerű módszernek minősül. A módszert bemutató számos elméletíró közül Verók–Vincze (2011, 8–12) kutatását emelem ki, akik hangsúlyozzák ezen módszer újszerűségét, illetve a megszerzhető és bevonható nagyarányú ismeretanyagot, valamint kiemelik a tanár–diák együttműködését, a módszer aktivizáló hatását és a mindennapi élettel való szoros kapcsolatát. A projektmódszer alkalmazása során komplex tevékenységről van szó, hiszen kulturális és társadalmi műveltség, szakmai tudás mellett aktív kompetenciafejlesztés is zajlik, ami elősegíti a teljes élettartamú önálló tanulást, tanulni akarást, legyen szó bármilyen képességű, érdeklődésű gyerekekről (vö. Revákné Markóczi, 2011, 39. 44–45. 112).

Mielőtt a projektmódszert alkalmaznánk, fontos megteremteni a megfelelő légkört az osztályban a kooperatív tanulásához, eszmecserékhez, saját vélemények megjelenítéséhez és az érveléshez (Tomková–Kašová–Dvořáková, 2009, 17). A további fázisok Bačová–Novak–Ducká–Onušková (2014, 13) szerzőtársaknál elsőként a téma- és célmeghatározás, majd a motiváció, a projekt típusának meghatározása, a feladatok elkészítése, az információk feltérképezése, a feladatok megvalósítása, az eredmény létrehozása, valamint a tanári és a diákok általi értékelés.

A PROJEKTMUNKA FÁZISAINAK ALKALMAZÁSA

CÉLKITŰZÉS

A helynévkutatási projekt megvalósításának szándékát a tanév elején egyeztessük az iskola vezetésével és a tanári karral, hiszen az ő támogatásuk nélkül kevés eséllyel lesz sikeres a projektünk. Mindez alapos felkészülést igényel, hiszen szüksé-

¹ A jelen munkát Magyarország Collegium Talentum programja támogatta.

ges felvázolni a módszer pozitív hatásait, a tervezett menetét, esetleges nehézségeket. Ezután a diákoknak foglaljuk össze, miről szól maga a helynévkutatás, milyen előnyökkel jár számukra. Engedjük meg, hogy felfedezzék belső motivációjukat, találják meg örömeiket benne. Készíthetünk velük akár egy gondolatérkép, melyre fokozatosan felírhatják ötleteiket. Ezekből kiindulva válasszuk meg a projekt fő- és rész céljait.

TERVEZÉS

Ebben a fázisban nagyon fontos, hogy odafigyeljünk a részletekre, de ne hagyjuk benne elveszni a diákokat. A jó tervezésen múlhat az egész projekt sikeressége.

Első lépésként kompetenciafelmérést lehet tartani az osztályban, körbekérdezni, ki mivel szeretne foglalkozni. Ezután jöhet a módszertannal és a választott településsel való részletes ismerkedés, melyben a tanár segíti a diákokat. Amennyiben szükséges, létre kell hozni munkacsoportokat (passzív és aktív kutatás párhuzamos lefolyása miatt), ezek terepmunkáját, adatgyűjtését és adatfeldolgozását érdemes összehangolni. A kimenetet szintén ebben a fázisban kell meghatározni: esetünkben legyen ez egy adattár és a kutatási folyamatot bemutató prezentáció. Emellett közösen kell megegyezni az értékelési szempontokban is (ki értékelhet, mi az, ami értékelve lesz a munka végén, hogyan lesz értékelve).

A feladatok végrehajtását határidőkhöz kötjük. A tanár feladata, hogy a tanulók ne szabjanak teljesíthetetlen célokat, legyen idejük élvezni a kutatást. Ajánlasként a következőket tudjuk felvázolni: a település és a használt módszerek megismerése, tervezés a téli szünet végéig, rész cél értékelése január végéig; passzív és aktív gyűjtés párhuzamosan, majd a rész cél értékelése április végéig; adatok feldolgozása május végéig; adattár és prezentáció elkészítése, bemutatása és a projekt értékelése a tanév végéig.

Ami a projekt menedzselését illeti, több koordinátori szerep kiosztható: a főkoordinátor, aki felügyeli a többiek munkáját; munkacsoportokon belüli koordinátor; határidők betartatása; a tervezés felügyelete; kommunikáció a külsősökkel (tanár, iskola, további együttműködők); terepmunkára való többszöri kijutás lebonyolítása; produktumok megszerkesztettsége; nagyközönség előtt történő bemutatás stb.

KIVITELEZÉS

A passzív kutatás a beavatkozás nélküli megfigyelést jelenti, valamint az írott anyagok vizsgálatát. Ennek során érdemes különböző internetes térképekkel dolgozni, illetve könyvtárakból, térképtárakból, levéltárakból lekérni a szükséges dokumentumokat, archívumokat. Ezt akár össze lehet kötni az intézmény látogatásával. Érdemes összegyűjteni a jelenkori,

illetve a múltban használatos helyneveket, figyelni az esetleges változásokat (akár az írásmódokban is), sőt, kihasználni a kétnyelvűség adta lehetőségeket, s vizsgálni a szlovák-magyar, esetleg német-magyar névpárokot.

Az interjúk és a kérdőívek előkészítéséhez biztosíthatunk anyagokat a diákoknak, amelyekből tájékozódhatnak. Mindkét forma az aktív kutatás része, hiszen adatközlőkkel dolgozunk. Hívjuk fel a figyelmüket, hogy mindkét módszer alkalmazásánál meg kell őrizni a személyek anonimitását. A kérdőívnek tartalmaznia kell a személyes adatokra, a helynévismeretre és a helynévhasználatra vonatkozó kérdéseket. Attól függően, mivel szeretnénk még a továbbiakban foglalkozni, bevonhatjuk a névadási motiváció, többnevűség, szlovák névpárok témakörét. Ha van rá mód (és a diákok részéről motiváció), készíthetünk az alanyokkal mentális térképet. Ennek során egy üres papírlapot helyezünk eléjük, s megkérjük őket, rajzolják fel az általuk ismert helynevek elhelyezkedését. Ez a módszer arra is alkalmas lehet, hogy a felsorolásnál kifejejtett helynevek a térben történő leképezés miatt felkerüljenek erre a „térképre”.

ÉRTÉKELÉS

Az értékelésnél a legfontosabb az, hogy figyelembe vegyük az előre meghatározott kritériumokat. Ezek vonatkozhatnak magára a produktumra, annak megszerkesztettségére, az előadás/bemutató módjára, de ugyancsak az egyének teljesítményére a munkacsoportokon belül, maguknak a munkacsoportoknak a működésére, az osztályközösség egészének a működésére, a kooperatív munkára, az élményekre, a nehézségekre stb.

Az individuális értékelésnél emeljük ki azokat a kompetenciákat, melyekben fejlődést látunk. Fontos, hogy hagyjunk teret az önértékelésre, valamint a diákok egymás általi értékelésére. Figyeljünk arra, hogy meghallgassák egymást, tudják közvetíteni és fogadni a kritikát. Ezzel fejleszthetjük az asszertív kommunikációs képességüket.

Értékelhet továbbá a tanári kar többi tagja, az iskolai vezetőség, sőt a faluközösség tagjai, akik részesei voltak a munkának.

AZ EREDMÉNYEK FELHASZNÁLÁSA

TANTÁRGYKÖZI FELHASZNÁLÁS

A helynévkutatás eredményeit elsősorban a magyar nyelv órán tudjuk hasznosítani. Foglalkozhatunk a helynevek helyesírásával, a régies írásmóddal, nyelvjárási jelenségekkel, nyelvi attitűddel, kétnyelvűséggel, kontaktusjelenségekkel, névadási szokásokkal. Az irodalomórán megvitathatjuk a beszélő neveket, melyek több műben is megjelennek, s ezek funkcióját, létjogosultságát. Fogalmazáson pedig bevethetünk a kutatott helynevekkel kreatív írásos feladatokat.

A kutatási hely történelmének feltárása jól beilleszthető a történelemóra tananyagába – minden esemény befolyásolhatta a helynévanyag alakulását. A névadási indítékoknál ugyancsak felmerülhetnek ehhez fűződő események, nevek. Emellett nemcsak a helynévanyag vizsgálata során alkalmazhatjuk a történelmi ismeretek bővítését, hanem a település történetének megismerése alatt is.

A demográfiai adatok, a helyi földrajzi adottságok vizsgálata a földrajzhoz köthető. A térképek használata (hagyományos, internetes), a helynevek leolvasása, rész-egész viszonyok fejtegetése megjelenhet ezen az órán. A névadási motivációknál fontos a terület elhelyezkedése, művelési formája, a rész-egész viszonyok alakulása, ez pedig mind a földrajzórához kapcsolódik. A névanyag elemzésénél figyelmet szentelhetünk a földrajzi köznevek magyarázatának, hiszen több, ma már nem használatos kifejezést is rejthet egy-egy helynév ezekből.

A biológiaórára érdemes lehet kiválogatni a növény- vagy állatfajtaikat tartalmazó helyneveket, majd terepmunka során megfigyelni, hogy az adott területen valóban fellelhetőek-e ezek az állatok, növények. Közben lehet tanulmányozni a további növény- és állatfajokat, kőzeteket, kreatívan akár ezek alapján saját neveket alkotni az adott területre vonatkozóan. Előzetesen kutathatjuk, része-e a terület nemzeti parknak, természetvédelmi területnek; beszélgethetünk a környezetvédelemről, a viselkedési normákról a természetben.

Az informatika az adatok feldolgozásánál játszik szerepet, ami történhet táblázatok, diagramok, ábrák, grafikonok formájában. Az adattárat létre lehet hozni Microsoft Word vagy Excel programokban. Mivel meghatározott produktumként egy prezentáció is szerepel, így annak az elkészítése beletartozik a diákok IKT-kompetenciájának fejlesztésébe.

Ha sikerül találni szlovák névpárokat, lehet vizsgálni a fordításokat. A szlovák nyelvi kommunikációt ugyancsak gyakorolni lehet több beszélgetésen keresztül a gyűjtés tapasztalatairól, a szlovák nyelvű helynévanyagáról, azok megnevezésének eredetéről. Hasonló jellegű beszélgetéseket lehet folytatni az idegennyelvi órákon is, a diákok adott tudásához mérten (lehet akár a gyűjtés alatti időjárásról beszélgetni).

Amennyiben érdeklő a diákokat a néprajz, helyi szokásokat, hagyományokat is leírhatnak az interjúkból, ha az idősebb korosztály mesél erről. A közös kapcsolódási pontok kialakítása miatt lehet ez fontos, a tradíciók átadása az összetartozást szimbolizálja.

A polgári nevelés órán lehet beszélni a nyelvpolitikáról, a névpolitikáról, a kisebbségek helyzetéről egy többségi államban – itt a diákok személyes tapasztalatait mindenképp érdemes bevonni a beszélgetésbe.

A helynévanyag kutatása során fontos a diákok magaviselete, amit az etika órán vitathatunk meg. A hittanórákon szintén fel lehet hozni ezt témaként, a névanyagban felmerülő bibliai utalások magyarázatáról ugyancsak beszélgethetünk a diákokkal.

Rajzórán elengedhetik a tanulók a fantáziájukat, s az egyes nevekhez kötődő területeket papírra is vethetik. Ha van kedvük, csoportokban elkészíthetik a kutatott terület térképét, feltüntetve rajta a közösség által ma is használt helyneveket.

Az osztályfőnöki órán minden élmény, egyéni és közösségi fejlődés megbeszélhető. Amennyiben felmerültek konfliktusok, ezeket be lehet hozni az órára, önismereti, identitásbeli kérdések ugyancsak előjöhhetnek a diákokban. Mindezek

mellett a projektmunka megtervezése és kivitelezése, a problémákkal való megküzdés remek tapasztalat egyéb program, műsor, osztálykirándulás megszervezésénél.

MÓDOSÍTÁSI JAVASLATOK

Amennyiben rutinos projektszervezők vagyunk, a kutatásba be lehet vonni akár több évfolyamot, így szélesebb körűvé lehetne tenni azt. Esetleg létre lehet hozni különböző szempontok alapján homogén csoportokat, de teljesen heterogén csoportok alakulása is érdekes lehet.

A projektet kilencedikesek és középiskolások körében egyaránt meg lehet valósítani, akár osztályonként, akár összevont csoportokkal. Folyamatosan futó kutatásként működtetni a projektet nagy kihívás, de rendkívül fejlesztő lehet – minden évfolyam a saját érdeklődési köre alapján adna hozzá valamit. Nyilván először magát a helynévkutatást kellene elvégezni, de időről időre akár azt is meg lehet újból valósítani, bővíteni, vizsgálni a változásokat (helynévismeretbeli, -használatbeli szempontból).

Mivel a projektmódszer sajátossága, hogy szükséges a belső motiváció, úgy gondolom, hogy a téma nagyon sokféle ágazhat, a diákok fantáziájának csupán időbeli és pénzügyi korlátai lehetnek.

ÖSSZEGZÉS

Számomra a pedagógusi pályában a legnagyobb kihívás és elismerés az, ha a diákok örömeiket lelik a tanulásban. Bár a követelményeknek megfelelni és újítani párhuzamosan nehéz, úgy gondolom, hogy a projektmódszer remek lehetőséget nyújt arra, hogy a tanulás élvezetes, inspiráló, fejlesztő legyen. Ez egy időigényes oktatási forma, de megéri a befektetést, hiszen a helynévkutatás projektmunkaként történő alkalmazása mutatja, mennyi lehetőség rejlik egy ilyen gyűjtésben. Mindamelllett a tudás mellett, amire a diákok saját felfedezéseiknek köszönhetően szert tesznek, több kompetenciaterületet is kiválóan fejleszt, mind az általános kompetenciaterületeket, mind pedig a szociális és érzelmi kompetenciákat. Ha a tanórákon mindez nehezen kivitelezhető, meg lehet próbálni az érdeklődő diákoknak szakkör formájában bemutatni a helynévkutatás szépségeit a projektmódszer alkalmazásával.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Bauko János (2015): *Bevezetés a szocioonomasztikába*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-Európai Tanulmányok Kara, Nyitra
- Bauko János (2019): *Társadalom és névhasználat. Magyar névtani kutatások Szlovákiában*. Magyar Nyelvtudományi Társaság és az ELTE BTK Magyar Nyelvtörténeti, Szociolingvisztikai, Dialektológiai Tanszéke, Budapest.
- Bauko János (2021): *Interdisciplinary education and popularization of onomastics at the Institute of Hungarian Language and Literary Science of University in Nitra*. In: Proceedings of INTED2021 Conference 8th-9th March, 4444–4451. url: <https://library.iated.org/view/BAUKO2021INT> (Letöltés ideje: 2022. február 4.)
- Bačová, Darina – Novak Ducká, Ludmila – Onušková, Mária (2014): *Projektové vyučovanie v edukačnom procese*. Metodicko-pedagogické centrum v Bratislave, Pozsony. url: https://mpc-edu.sk/sites/default/files/publikacie/bacova_kol_projekt_vyucovanie_web.pdf (Letöltés ideje: 2022. január 11.)
- Csobády Csilla (2018): Jablonca és Szilice névszemiotikai tájképe. In: Presinszky K. –
- Tekelióvá Hlavinová D. et col. (szerk.): *Utak a tudományhoz VII*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra. 31–41.
- Csobády Csilla (2020): *Jablonca község helyneveinek vizsgálata*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra. Bakalármunka
- Csobády Csilla (2022): *Projektmódszer alkalmazása a helynevek oktatásánál*. Nyitrai Konstantin Filozófus Egyetem, Közép-európai Tanulmányok Kara, Nyitra. Diplomamunka
- Hoffmann István – Rác Anita – Tóth Valéria (2018): *Régi magyar helynévadás*. Gondolat Kiadó, Budapest
- Hoffmann István (2015): A névtan és a társtudományok. In: Farkas Tamás – Slíz Mariann (szerk.): *Magyar névkutatás a 21. század elején*. Magyar Nyelvtudományi Társaság – ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézet, Budapest. 11–22. url: http://real.mtak.hu/30194/1/Magyar_nevkutatás_a_21_század_elejen.pdf (Letöltés ideje: 2022. január 16.)
- Kecskés Judit (2018): Névtudományi ismeretek az újjenerációs, 5-12. osztályos Magyar nyelv tankönyvekben. Az újratervezés lehetőségei a nemzeti alaptanterv tervezete tükrében. In: *Névtani Értesítő* 40.: 13–27. url: <https://edit.elte.hu/xmlui/static/pdfs/web/viewer.html?file=https://edit.elte.hu/xmlui/bitstream/handle/10831/6721/NE40.pdf?sequence=196&isAllowed=y> (Letöltés ideje: 2022. január 18.)
- Révákne Markóczi Ibolya (szerk.) (2011): *Projektmódszer, projektoktatás*. Debreceni Egyetem Tudományegyetemi Karok, Debrecen. url: <https://oszkdk.oszk.hu/storage/00/01/43/99/dd/1/978-963-473-504-5.pdf> (Letöltés ideje: 2022. január 11.)
- Szabó Zsuzsanna Katalin (2006): A névtan helye a magyar nyelv tanításában. In: A. Jászó Anna (szerk.): *Magyartanítás*. 2006/5. szám, 28–32. url: <http://www.trezorkiado.fw.hu/Magyartanitas-2006-5.pdf> (Letöltés ideje: 2022. január 26.)
- Tomková, Anna – Kašová, Jitka – Dvořáková, Markéta (2009): *Učíme v projektech*. Portál, Praha.
- Verók Attila – Vincze Beatrix (2011): *A projektmódszer elmélete és gyakorlata*. Eszterházy Károly Főiskola, Eger. url: <https://docplayer.hu/2809955-A-projektmódszer-elmélete-es-gyakorlata-verok-attila-vincze-beatrix.html> (Letöltés ideje: 2022. január 16.)
- Vörös Ferenc (2015): Miként hasznosíthatók a névtani értesítő tanulmányai a magyartanításban? In: *Anyanyelv-pedagógia*. 3. szám. url: <https://www.anyanyelv-pedagógia.hu/cikkek.php?id=585> (Letöltés ideje: 2022. január 24.)